

ÇALIŞMA RAPORU

**TÜRKİYE HUBUBAT ALT SEKTÖR
ANALİZİ**

Hüsnü EGE

Mine HASDEMİR

Neslihan YILMAZ

Deniz DÖNMEZ

John BELT

Ağustos- 2007

ANKARA

1.GİRİŞ

Çalışmanın yaklaşımı ve alt yapısı

Bu çalışmanın ana amacı, Türkiye’de hububat sektörünün durumunu belirlemek ve performansını tahmin etmektir. Bu rapor hububat sektörünün rekabet edebilirliğinin gelişmesindeki kısıtları belirlemek ve rekabet düzeyini iyileştirmek için politikalar geliştirmek üzere konuyu ele almaktadır.

Bu çalışmada hububat sektörünün rekabet edebilirliği değerlendirilerek kısıtlar ortaya konulmuş ve rekabet gücünü artırmaya yönelik politika önerileri sunulmuştur. Hububat sektöründeki üretim koşulları da dikkate alınarak tüm sektör ele alınmıştır.

Rapor,

- üretim, tüketim, ekim alanı, girdi kullanımı, ticaret, verim, fiyat, kapasite kullanımı ve işleme sanayi ile ilgili ikincil verilere dayanılarak yapılmış bir alt sektör tanımı ve pazarlama zinciri içerisindeki bağlantıların değerlendirilmesi,
- hububat sektöründeki temel faaliyetleri göstermek ve sektörün gelişmesine yardımcı olabilecek seçenekleri belirleyebilmek için mevcut duruma ilişkin verilerden değerlendirmeler yapılması,
- sektörün gelişmesini ve rekabet edebilirliğini kısıtlayan engellerin,
- ve politika seçeneklerinin belirlenmesi konularını içermektedir.

Raporun içeriği şöyledir: Birinci bölümde giriş yer almaktadır. İkinci bölümde, Türkiye’de mevcut hububat üretimi, ekim alanı, fiyatları, verimi ve işleme sanayinin durumunun genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Üçüncü bölüm, rekabet edebilirliği ve verimliliği etkileyen faktörler üzerinde yoğunlaşırken dördüncü bölümde, bu analizlere dayanılarak, sektörün zayıf ve güçlü yanları ile sektöre özgü olası fırsatlar ve tehditler belirlenecektir. SWOT analizi sektörün gelecekteki gelişimi için gerekli önkoşullar ve izlenecek politikaların yönünü tespit etme konusunda yardımcı olacaktır. Raporla sektöre ait ana kısıtların tanımlanması sektörün gelecekteki gelişimi ve karşılaşılabilecek sorunların çözümünde yol gösterici olacaktır. Beşinci bölüm ise politika seçeneklerinin oluşturulması konusunda bir taslak sunmaktadır.

2.TÜRKİYE’DE HUBUBAT SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

2.1. Sektörün Tanımı

Hububat sektörü, başta buğday, arpa, mısır ve çeltik olmak üzere çavdar, yulaf, kuş yemi ve darı üretimi ile bu ürünlerin pazarlanmasını ve işlenmesini ve bu ürünlerin üretimi için gerekli girdileri sağlayan sanayini de içeren geniş bir sektördür. Türkiye’de tarımsal işletmelerin yüzde yetmişinde hububat üretilmektedir. Hububat ürünlerini işleyen ve tarıma girdi sağlayan piyasalarda az sayıda firma bulunmaktadır.

2.2. Üretim Değeri

Hububat üretimi 2005 yılında bitkisel üretim değerinin %24’ünü ve tarımsal üretim değerinin ise %18’ini oluşturmaktadır. Hububat üretiminin son 5 yılda bitkisel ve toplam tarımsal üretim değeri içindeki payları artış göstermiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Toplam Tarımsal Üretim Değeri ve Hububatın Payı

	Toplam Tarımsal Üretim Değeri (milyonTL)	Toplam Bitkisel Üretim (milyonTL)	Tarla Üretim Değeri (milyonTL)	Hububat Üretim Değeri (milyonTL)	Hububatın Toplam Bitkisel Üretim Değeri İçindeki Payı (%)	Hububatın Toplam Tarımsal Üretim Değeri İçindeki Payı (%)
1995	1.468.856	1.084.215	581.107	227.945	21	16
1996	2.685.608	2.060.734	993.135	509.288	25	19
1997	4.756.244	3.553.871	1.924.857	861.813	24	18
1998	9.737.933	7.265.715	3.544.345	1.572.085	22	16
1999	13.314.621	9.452.440	4.593.518	1.938.378	21	15
2000	20.072.286	14.920.080	6.600.893	3.092.936	21	15
2001	26.086.525	20.017.457	8.903.225	4.386.361	22	17
2002	42.237.436	31.767.583	14.404.767	7.028.989	22	17
2003	55.086.343	40.705.748	18.042.130	9.463.460	23	17
2004	61.118.031	45.680.438	21.474.389	11.740.225	26	19
2005	67.445.708	50.939.686	21.523.272	12.398.724	24	18

Kaynak: TÜİK, Tarımsal Yapı ve Üretim, Çeşitli Yıllar

Türkiye de ekilen tarım alanlarının yaklaşık %72’sinde hububat üretimi yapılmaktadır. Hububat ekim alanı içerisinde % 67’lik payla ilk sırada buğday, %26’lık pay ile ikinci sırada arpa ve % 4’lük pay ile mısır üçüncü sırada gelmektedir.

Tablo 2. Hububat Sanayi Üretim Değeri

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam Gıda Sanayi Üretim Değeri (milyon TL 1998 reel fiyatları)	6.407.937	6.682.262	6.399.766	6.691.849	7.031.629	7.496.129	7.923.269
Toplam Hububat ve Nişasta Sanayi Üretim Değeri	2.551.238	2.592.462	2.640.893	2.687.430	2.788.291	2.885.010	2.992.304
Toplam Gıda Sanayi Üretim Değeri İçinde Hububat ve Nişasta Sanayinin Payı (%)	39,8	38,8	41,3	40,2	39,7	38,5	37,8

Kaynak: DPT , Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu

Toplam gıda sanayi üretim değeri içinde hububat sanayinin payı oldukça yüksektir. 1999–2005 yılları arasında hububat ve nişasta sanayinin toplam gıda sanayi üretim değeri içindeki payı %37,8 ile 41,3 arasında değişmektedir. 2001 yılından itibaren bu oranda devamlı bir azalma eğilimi görülse de hububat ürünleri önemini korumaktadır (Tablo 2).

2.3. Üretim Tüketim ve Ticaret

2.3.1. Buğday

Son 10 yılda buğday ekim alanlarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Buğday ekilen alan 9,1–9,4 milyon hektar arasında değişmiştir. Buğday üretimi son 3 yılda 21–21,5 milyon ton arasında değişmiştir. Son beş yılda ise buğday veriminde belirgin bir artış yaşanmıştır. 2002 yılında 2.097 ton/ha olan buğday verimi 2005 yılında 2002 yılına göre % 12’lik bir artış göstererek 2.324 ton/ha olmuştur.

Tablo 3. Türkiye’de Buğday Üretim Alanı, Verim ve Üretim(1995–2005)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Üretim Alanı (000 ha)	9.400	9.350	9.340	9.400	9.380	9.400	9.350	9.300	9.100	9.300	9.250
Verim (ton/ha)	1.915	1.979	1.997	2.234	1.919	2.234	2.032	2.097	2.088	2.258	2.324
Üretim (000 ton)	18.000	18.500	18.650	21.000	18.000	21.000	19.000	19.500	19.000	21.000	21.500

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti (1986–2005)

Buğday üretiminin en önemli sorunu kurak ve marjinal alanlarda yetiştirilmesidir. Sertifikalı tohumluk kullanımı buğday verimindeki en önemli faktörlerden biridir. Son yıllardaki verimlilik artışı sertifikalı tohumluk kullanımının artmasından dolayıdır. Buğday Türkiye’de büyük oranda insan gıdası olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında yaklaşık 1 milyon ton kalitesiz buğday yem olarak kullanılmaktadır.

Tablo 4. Türkiye’de Buğday Arz ve Kullanımı (1000 ton)

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
ARZ											
Üretim	18.500	18.650	21.000	18.000	21.000	19.000	19.500	19.000	21.000	21.500	20.010
İthalat (1)	2.223	1.675	2.002	1.472	500	850	1.505	1.500	527	36	715
Başlangıç Stokları	2.461	3.204	3.205	4.217	2.397	2.465	1.713	1.856	2.702	2.734	2.424
Toplam Arz	20.002	20.363	22.784	20.755	20.474	19.218	19.539	20.171	22.549	22.550	21.548
KULLANIM											
Yurtiçi Kullanım	15.428	15.627	15.818	16.008	16.309	16.605	16.694	16.764	17.595	17.297	17.502
Gıda	12.647	12.835	13.026	13.220	13.417	13.617	13.820	14.026	17.235	14.447	14.662
Tohum	1.681	1.692	1.692	1.688	1.692	1.688	1.674	1.638	1.860	1.850	1.840
Yem	1.100	1.100	1.100	1.100	1.200	1.300	1.200	1.100	1.500	1.000	1.000
İhracat (1)	1.370	1.531	2.749	2.350	1.700	900	989	1.030	2.221	2.829	1.306
Toplam Kullanım	16.798	17.158	18.567	18.358	18.009	17.505	17.683	17.794	19.816	20.126	18.808
Toplam Yıl Sonu Stokları	3.204	3.205	4.217	2.397	2.465	1.713	1.856	2.378	2.734	2.424	2.740

Kaynak: TEAE, TÜİK, TMO verileri.

(1)Buğday Eşdeğeri

Türkiye’de buğday ithalatı genellikle yurtiçinde kalite sorunu olduğunda yapılmaktadır. Bunun yanında dış fiyatlar uygun olduğunda da ithalata gidilmektedir. Son yıllarda kalite sorunun çözümlenmesiyle birlikte ithalat oldukça gerilemiştir.

Artan nüfusla birlikte işlenmiş tahıl ürünleri tüketiminde yıllar itibariyle bir artış olduğu görülmektedir. Tahıl tüketimi 2005 yılı ürünler itibariyle pirinçte 9,1 kg, ekmekte 65,2 kg, makarna ise 6,0 kg olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılından 2005 yılına kadar 11 yıllık dönemde en fazla artış %54 ile makarna tüketiminde gerçekleşmiştir. Ekmek, gıda harcamaları içinde en fazla paya sahip ürün olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 5. Kişi Başına Hububat Ürünleri Tüketimi ve Gıda Harcamaları İçindeki Payı 1994- 2005

	1994		2002		2003		2004		2005	
	(kg)	%	(kg)	%	(kg)	%	(kg)	%	(kg)	%
Pirinç	7,5	2,3	7,3	1,9	7,7	1,8	8,2	1,8	9,1	2
Ekmek	63,6	10	59,5	10,7	65,4	11,9	62,9	10,2	65,2	9,6
Makarna	3,9	1	5,7	0,9	5,5	0,9	4,8	0,7	6	0,8

Kaynak: TÜİK

2.3.2. Arpa

Arpa üretim alanları son 10 yılda 3,5–3,7 milyon hektar arasında değişmiştir. Son iki yılda üretimde son 4 yılda ise verimde artış görülmektedir. Verim son 10 yılda 2.110 -2.603 kg/ha arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 6. Arpa Üretim Alanı, Verim ve Üretim (1995-2005)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Üretim Alanı (000 ha)	3.525	3.650	3.700	3.750	3.650	3.629	3.640	3.600	3.400	3.600	3.650
Verim (ton/ha)	2.128	2.192	2.216	2.400	2.110	2.204	2.060	2.306	2.382	2.500	2.603
Üretim (000 ton)	7.500	8.000	8.200	9.000	7.700	8.000	7.500	8.300	8.100	9.000	9.500

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti (1986-2005)

Üretilen arpa % 90 oranında yem olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında yaklaşık 200 bin tonluk bir miktarda bira sanayinde kullanılmak üzere malta işlenmektedir. Dışarıdan sadece biralık arpa ve bunun yanında malt ithalatı yapılmaktadır. Arpa ihracatı ise TMO'nun fazla arpa alımı yaptığı yıllarda söz konusu olmaktadır.

Tablo 7. Türkiye'de Arpa Arz ve Kullanım (1000 ton)

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
ARZ											
Üretim	7.500	8.000	8.200	9.000	7.700	8.000	7.500	8.300	8.100	9.000	9.500
Net Üretim	6.825	7.280	7.457	8.010	6.853	7.120	6.675	7.387	7.209	8.010	8.455
İthalat	57	41	26	217	60	50	53	47	250	135	70
Başlangıç Stokları	524	1.174	2.002	1.914	1.605	1.487	1.385	950	742	1.086	1.276
Toplam Arz	7.406	8.495	9.485	10.141	8.518	8.657	8.113	8.384	8.201	9.231	9.801
KULLANIM											
Malt	170	175	175	180	190	195	200	210	200	200	200
Tohum	705	730	740	754	730	710	728	720	680	730	730
Yem	5.353	5.364	5.689	6.345	5.962	6.253	5.688	6.194	6.205	7.005	7.428
Toplam Yurtiçi Kullanım	6.228	6.269	6.604	7.279	6.882	7.165	6.616	7.124	7.085	7.935	8.358
İhracat	4	224	977	1.257	150	100	547	518	30	20	300
Toplam Kullanım	6.232	6.493	7.581	8.536	7.032	7.265	7.163	7.642	7.115	7.955	8.658
Toplam Yıl Sonu Stokları	1.174	2.002	1.914	1.605	1.487	1.385	950	742	1.086	1.276	1.143

Kaynak: TEAE, TÜİK, TMO verileri.

2.3.3. Mısır

Mısır ekim alanları son on yılda 515–560 bin hektar arasında değişmektedir. Fakat son yıllarda artan fiyatlar ve hibrid tohumluk kullanımının artmasından dolayı üretim ve verimde önemli artışlar olmuştur. 2001 yılında 4.000 kg/ha olan verim 2005 yılında 7.000 kg/ha yükselmiş ve üretimde 2,2 milyon tondan 4,2 milyon tona yükselmiştir.

Tablo 8. Mısır Üretim Alanı, Verim ve Üretim (1995–2005)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Üretim Alanı (000 ha)	515	550	545	550	518	555	550	500	560	545	600
Verim (ton/ha)	3.689	3.636	3.817	4.182	4.434	4.144	4.000	4.200	5.000	5.505	7.000
Üretim (000 ton)	1.900	2.000	2.080	2.300	2.297	2.300	2.200	2.100	2.800	3.000	4.200

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti (1986-2005)

Üretilen mısırın % 60'ı yem sanayinde, % 20'si öz tüketim ve % 20'si nişasta sanayinde kullanılmaktadır. Türkiye önceki yıllarda 1,4 milyon tona varan ithalat yapılırken son yıllarda bu miktar çok düşmüştür.

Tablo 9. Türkiye'de Mısır Arz ve Kullanımı (1000 ton)

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
ARZ											
Üretim	1.900	2.000	2.080	2.300	2.300	2.300	2.200	2.100	2.800	3.000	4.200
Net Üretim	1.805	1.900	1.976	2.185	2.185	2.185	2.090	1.995	2.660	2.850	3.990
İthalat	1.106	846	755	981	1.309	672	1.223	1.411	1.165	480	80
Başlangıç Stokları	96	554	573	397	412	741	116	559	478	670	263
Toplam Arz	3.007	3.300	3.304	3.563	3.906	3.598	3.429	3.965	4.303	4.000	4.333
KULLANIM											
Tohum	13	14	14	14	13	14	4	15	23	27	15
Yem	1.480	1.658	1.799	1.975	2.030	2.200	1.700	2.300	2.450	2.550	2.550
Gıda	957	1.045	1.087	1.136	1.114	1.260	1.150	1.150	1.150	1.150	1.150
Toplam Yurtiçi Kullanım	2.450	2.717	2.900	3.125	3.157	3.474	2.854	3.465	3.623	3.727	3.715
İhracat	3	10	7	26	8	8	16	22	10	10	150
Toplam Kullanım	2.453	2.727	2.907	3.151	3.165	3.482	2.870	3.487	3.633	3.737	3.865
Toplam Yıl Sonu Stokları	554	573	397	412	741	116	559	478	670	263	468

Kaynak: TEAE, TÜİK, TMO verileri

2.3.4. Pirinç

Türkiye çeltik üretimi belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Ekiliş alanları son on yılda devamlı bir artış gösterirken 1995'de 50 bin hektar olan ekilen alan 2005'de 85 bin hektara ulaşmıştır. Ekilen alanlardaki bu artış üretime de aynen yansımıştır. 1995 yılında 150 bin ton olan pirinç üretimi 2005'de 360 bin tona ulaşmıştır.

Tablo 10. Pirinç Üretim Alanı, Verim ve Üretim (1995-2005)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Üretim Alanı (000 ha)	50	55	55	60	65	58	59	60	65	70	85
Verim (ton/ha)	3.000	3.063	3.000	3.150	3.138	3.621	3.661	3.600	3.434	4.200	4.235
Üretim (000 ton)	150	168	165	189	204	210	216	216	223	294	360

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri Özeti (1986-2005)

Pirinç tüketim açısından önemini koruyan bir tahıl cinsidir. Üretim yetersizliği nedeniyle 1996–2002 yılları arasında üretim miktarının üzerinde pirinç ithal ederken bu son 3 yılda üretim miktarımızın altında kalmıştır.

Tablo 11. Türkiye’de Pirinç Durum ve Tahmini (Ton)

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Net Çeltik Üretimi	263.430	258.500	296.700	320.200	331.400	331.200	340.800	351.560	466.200	571.000	642.500
ARZ											
Pirinç üretimi	168.000	165.000	189.000	204.000	210.000	216.000	216.000	223.200	294.000	360.000	405.000
İthalat 1/2/	241.897	256.586	291.697	281.674	310.515	312.588	407.364	129.953	288.137	245.000	150.000
Başlangıç Stokları	121	39.233	45.312	50.578	44.798	63.309	84.710	189.528	39.970	61.764	92.357
Toplam Arz	410.018	460.819	526.009	536.252	565.313	591.897	708.074	542.681	622.107	666.764	647.357
KULLANIM											
Toplam Yurtiçi Kullanım	369.735	414.850	474.507	483.260	491.261	499.269	507.197	493.892	551.405	561.407	571.591
İhracat 1/ 2/	1.050	657	924	8.194	10.743	7.918	11.350	8.819	8.938	13.000	13.000
Toplam Kullanım	370.785	415.507	475.431	491.454	502.004	507.187	518.547	502.711	560.343	574.407	584.591
Toplam yıl sonu stokları	39.233	45.312	50.578	44.798	63.309	84.710	189.528	39.970	61.764	92.357	62.766

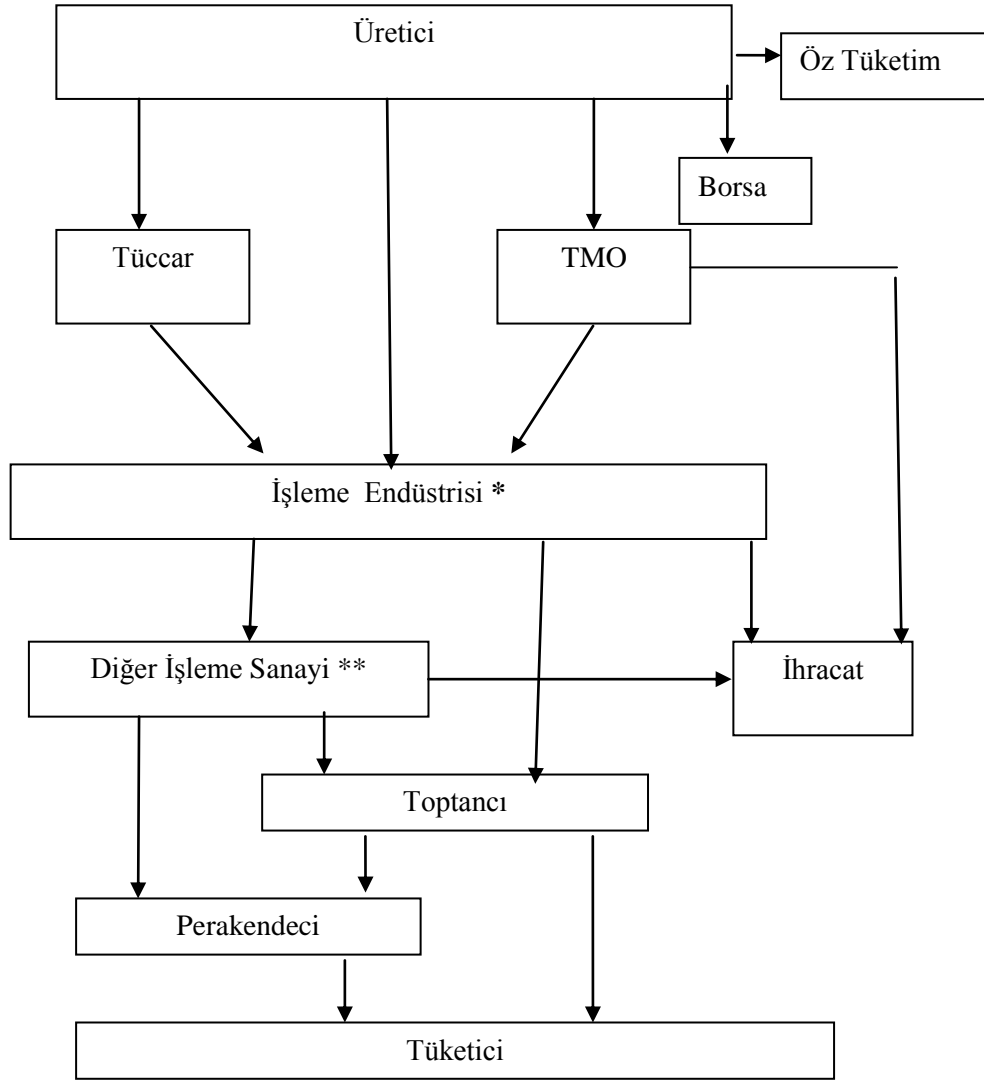
1/Tüm Çeltik Eşdeğeri Dahil. 2/Pirinç Eşdeğeri.

Kaynak: TEAE, TÜİK, TMO Verileri

2.4. Hububat sektörünün yapısı

Türkiye’de hububat sektörünün aşağıdan yukarıya doğru ilk seviyesi olan tarım işletmeleri göz önüne alındığında; parçalı ve çok sayıda araziye sahip olduğu, daha çok küçük ve orta işletmelerin hakim olduğu, buğday ve arpa gibi tahılların üretiminin kuru şartlarda gerçekleştiği, arazi pazarının gelişmediği dolayısıyla krediye ulaşmanın zor olduğu, girdilerin yabancı kaynaklı hammadde kullanımı ve gelir politikaları yüzünden pahalı olduğu bir yapı ile karşılaşmaktayız. Çiftçi örgütlenmesinin de yetersiz olduğu bu yapıda çiftçinin ürünü depolayıp saklama imkânlarının yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Üretilen hububatın %40–60’ı piyasaya çıkmakta, geri kalanı işletmede öz tüketim ve tohumluk olarak kullanılmaktadır.

Diğer yandan üretilen hububat TMO’nun yanında tüccara satılmakta doğrudan hububat işleme fabrikalarına ve borsa olan yerlerde de borsalara satılmaktadır. En gelişmiş pazar tipi olarak ortaya çıkan borsaların sayısı yetersizdir. Borsalarda kaliteye ve standarda önem verildiği ve ücret alındığı için cazibesini yitirmektedir. Diğer yandan çiftçilerin risklerini azaltacak vadeli işlem piyasası çalışmamaktadır.

*Nişasta, Yem (Arpa ve Mısır), Malt (Arpa), Gıda (Mısır, Buğday, Pirinç)

**Nişasta, Bira

Şekil 1:Hububat Pazarlama Zinciri

Türkiye’de 25–40 bin arasında gıda işletmesinin olduğu tahmin edilmektedir. Hububat işleme sanayinde faaliyette bulunan işletmelerin sayısı toplam gıda sanayi işletmelerinin %65,5’ini temsil etmektedir (DPT,2007). Tahıl işleme kapasitesi üretilen ve ithal edilen tahılı işlemek için yeterlidir. Diğer yandan nişasta üretimi ve bira üretimi piyasada az sayıda işletmenin elindedir. Bu sektörlerden nişasta ve ürünlerinde 4 büyük şirket %96 paya sahipken, bira ve malt sektöründe bu oran %76’dır (TKB, 2006).

Tarıma girdi sağlayan sanayi de az sayıda işletmenin elindedir. Hammadde fiyatlarının pahalılığı yanında bu durumda fiyatların yüksek kalmasına neden olmaktadır. Yeterli gelire sahip olmayan çiftçilerin, girdileri satın almak için kredi sistemini de yeterince kullanmamaları verim artışını engellemektedir. Tablo 12’de Türkiye ve AB için birim alan başına gübre tüketim miktarları verilmektedir.

Buna göre Türkiye sadece AB ülkeleri içinde Bulgaristan, Estonya, Romanya, Letonya gibi ülkeleri geride bırakmıştır. İrlanda da hektara Türkiye'nin 7 katı, Yunanistan da 2 katı, İngiltere de ise 5 katı gübre kullanmaktadır(Tablo 12).

Bütün bunlara ek olarak yukarıda belirtilen sektörü temsil edecek bir üst kurul yoktur.

Tablo 12. Kimyasal Gübre Tüketimi (Ton) (2002)

	Toplam Gübre	Azot	Fosfat	Potasyum	Ekiliş Alanı (000ha)	Birim Alan Başına Tüketim
Bulgaristan	165.943	152.127	12.410	1.406	3.331	50
Çekoslovakya	368.844	289.098	49.146	30.600	2.775	133
Danimarka	297.001	201.559	33.000	62.442	2.479	120
Almanya	2.594.327	1.787.654	327.000	479.673	11.791	220
Estonya	27.007	16.700	4.015	6.292	613	44
İrland	587.000	360.000	97.000	130.000	1.177	499
Yunanistan	405.000	253.000	107.000	45.000	2.764	147
İspanya	2.159.700	1.070.100	601.300	488.300	12.893	168
Fransa	3.968.000	2.279.000	729.000	960.000	18.318	217
İtalya	1.432.642	785.314	372.026	275.302	8.241	174
Kıbrıs	15.406	8.064	5.685	1.657	87	177
Letonya	50.029	34.316	5.708	10.005	973	51
Litvanya	194.000	115.000	35.000	44.000	1.639	118
Macaristan	501.321	365.000	68.000	68.321	4.959	101
Malta	700	300	200	200	9	78
Hollanda	336.000	284.000	52.000	-	1.011	332
Avusturya	208.300	118.000	47.000	43.300	1.378	151
Polonya	1.511.699	831.660	302.590	377.449	13.038	116
Portekiz	207.000	101.000	58.000	48.000	1.589	130
Romanya	326.123	239.071	72.996	14.056	9.376	35
Slovenya	69.887	33.338	15.794	20.755	168	416
Slovakya	124.384	88.260	18.526	17.598	1.377	90
Finlandiya	293.000	162.000	52.000	79.000	2.217	132
İsveç	268.000	189.000	37.000	42.000	2.654	101
İngiltere	1.801.000	1.142.000	283.000	376.000	4.495	401
Türkiye	1.743.173	1.195.190	474.417	73.566	23.830	73

Kaynak: FAO, TÜİK

2.5. Fiyatlar

Türkiye'de hububat fiyatları piyasa tarafından belirlenmektedir. Fiyat oluşumunda kalite ve pazara sunulan miktar önemlidir. TMO ve borsalar hububat alımında önemli bir rol oynamaktadır. Üreticiler için TMO bir alım garantisi olarak görülmektedir. Hububatı, tüccarlar ve fabrikalar direkt çiftçiden aldığı gibi borsadan da almaktadırlar. Daha önce çok yüksek oranlarda gerçekleşen TMO fiyatları 2001 yılından sonra yurt içi fiyatlar düzeyinde açıklanmaktadır. Bazı tahılların yurtiçi fiyatları ve dünya fiyatları Tablo 13' de verilmiştir.

Tablo 13. Hububat Fiyatları (\$/ton)

	Fiyat (\$/ton)	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Buğday	Türkiye fiyatları	231	235	212	153	167	150	153	220	240	258	247
	Dünya fiyatları	236	170	135	110	115	132	130	144	166	148	207
Mısır	Türkiye fiyatları	219	212	191	164	150	143	145	210	215	233	-
	Dünya fiyatları	144	132	127	145	117	113	119	121	129	99	170

Kaynak: TMO

Gümrük vergileri bu fiyatlar arasındaki farkı açıklamaktadır. DTÖ' ye taahhüt edilmiş gümrük vergileri tablo 14'de yer almaktadır.

Tablo 14. Gümrük Vergisi Oranları (2006)

	Taahhüt edilen oran (%)	Uygulanan oran(%)	AB için kotalı uygulanan oran(%)
Buğday (1001-)	180	100	0(330 bin ton kota)
Arpa (1003-)	180	130	0(49,5 bin ton kota)
Mısır (1005-)	180	130	0 (105 bin ton kota)
Buğday Unu (1101)	102,6	-	0

Kaynak: TMO

2.6. Hububat Politikaları

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), İktisadi Devlet Teşekkülü niteliğinde olmak üzere 1938'de kurulmuştur. İlk yıllarda buğday üreticisine destek olmak ve buğday piyasasını düzenlemek amacıyla kurulmuş olan değişen ve gelişen şartlar içinde zamanla arpa, çavdar, yulaf, mısır, patates, pirinç ve çeltik ile fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyat, yağlı tohumlar ve uyuşturucu maddeleri de faaliyet alanı içine almıştır. TMO, halen ülkemizde en büyük hububat alıcısı ve satıcısı olarak hububat fiyatlarının oluşmasında, üretici ve tüketici fiyatlarının dengelenmesinde, stokların muhafazasında, hububat piyasasının düzenlenmesinde, istikrarın korunmasında etkili bir organizasyona sahip sürekli gelişen ve değişen şartlara göre kendini yapılandıran bir kuruluş olmuştur.

Toprak Mahsulleri Ofisi buğdayda 1938 yılından 2002 yılına kadar destekleme alımı yapmış, 1999'dan itibaren alımları azaltmış ve 2002 yılında destekleme alımı bırakılarak TMO sadece alım fiyatı açıklamıştır.

Destekleme araçlarından Doğrudan Gelir Desteği 2001 yılında üretimden bağımsız olarak verilmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra 2005 yılında başlayarak hububatta sertifikalı tohum, mazot, kimyevi gübre ve prim desteği verilmektedir. Sertifikalı tohum kullanımı ile hububattaki en büyük sorun olan kalite sorunu azaltılarak üretici bu konuda özendirilmeye çalışılmaktadır. Üretilen ürünlerin kalitesinin yükselmesi işleme sanayinin ithalata yönelmesini azaltacaktır.

Ayrıca 2005 yılında çıkarılan lisanslı depoculuk kanunu ile hasat döneminde ürünün piyasaya arzı ile fiyatların düşmesini daha sonraki dönemlerde fiyatların yükselmesinin engellenerek pazarlama sisteminin daha düzenli hale gelmesi sağlanmış olacaktır.

Lisanslı Depoculuk

Lisanslı depoculuk başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde etkin ve yaygın olarak ürün ticaretinde kullanılmaktadır. Bu sistemde ürün borsaları spot işlem yapan borsalardan gelişerek vadeli işlem yapan borsalara dönüşmüştür. Ülkemizde lisanslı depoculuk Sanayi ve Ticaret Bakanlığı koordinatörlüğünde yapılan çalışmalarla tamamlanmıştır. Ülkemizde ürünler, depolama altyapısı olmadığından ve teminat olarak kullanılmadığından arzın yoğun, fiyatların düşük olduğu dönemde elden çıkarılmakta ve üreticinin zarara uğramasına neden olmaktadır. Aynı zamanda pazara arz edilen ürünlerde kalite standartları bunları test eden laboratuvarların yetersizliği de fiyatlara yansımaktadır.

Tarım ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu 17 Şubat 2005 tarih, 25730 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacı; tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak, tarım ürünleri lisanslı depo işleticilerinin kişiler arasında ayırım yapmaksızın tarım ürünlerini kabul etmelerini temin etmek, ürünlerin mülkiyetini temsil eden ve finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senedi çıkartmak ve standartları belirlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmek üzere, tarım ürünleri lisanslı depoculuk sisteminin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.

Buğday ve pamukta sanayi ve ticaret bakanlığın koordinatörlüğünde ürün standartları geliştirilmiş ve yetkili kurumlarca kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. Kanunun çıkmasıyla birlikte uygulanmasıyla ilgili yönetmelikler hazırlanıp resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliklerden bir tanesi de Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Yönetmeliği olup amacı; hububat, baklagiller ve yağlı tohumların ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, lisanslı depo işleticilerinin kişiler arasında ayırım yapmaksızın hububat, baklagiller ve yağlı tohumları kabul etmelerini temin etmek, ürünlerin mülkiyetini temsil eden, satışını ve teslimini sağlayan, teminat olarak verilebilen ürün senedi çıkartmak ve standartları belirlenmiş hububat, baklagiller ve yağlı tohumların depolanması hizmetini sunan lisanslı depo işletmelerinin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.

3. REKABET ANALİZİ

3.1. İşletme Bazında Rekabet

3.1.1. Ekili Alan

Türkiye ekilebilir alan sınırına gelmiştir. Diğer yandan marjinal alanlara kayan buğday ve arpa ekiliş alanlarının artış göstermesi zor görünmektedir. Mısır ve pirinçte ekilen alanlar sulama koşullarının uygunluğu durumunda artış gösterebilir.

3.1.2. Üretim ve Verim Kıyaslamaları

Türkiye buğday ve arpa gibi tahıllarda kendi kendine yeterli görünürken mısır ve pirinç üretiminde böyle değildir. Özellikle pirinçte dışa bağımlılık büyük ölçüde devam etmektedir. Son yıllarda mısır üretimi için yapılan prim ve sertifikalı tohum destekleri bu üründe kendine yeterliliği sağlama yönüne girmiştir.

Tablo 15. Hububatta Yeterlilik Oranları (%) (2002/03)

	Toplam	Buğday	Mısır	Arpa
AB-25	107	109	100	112
AB-15	108	108	95	115
Belçika	47	51	30	50
Çekoslovakya	109	108	125	112
Romanya	84	79	92	62
Bulgaristan	135	140	99	186
Danimarka	104	94	0	118
Almanya	112	126	82	110
Estonya	72	62	0	87
Yunanistan	71	26	79	38
İspanya	72	48	57	93
Fransa	202	196	225	251
İrlanda	70	59	43	96
İtalya	79	39	96	53
Litvanya	109	136	0	89
Letonya	104	129	13	97
Lüksemburg	94	92	43	96
Macaristan	139	151	142	115
Malta	0	0	0	0
Hollanda	22	25	13	27
Avusturya	97	143	82	91
Polonya	97	104	99	89
Portekiz	31	5	40	6
Slovenya	58	68	63	34
Slovakya	126	109	149	154
Finlandiya	116	86	0	109
İsveç	119	116	0	119
İngiltere	109	118	0	124
Türkiye (2002/03)	105	116	61	104
Türkiye (2005//06)	109	114	113	101

Kaynak: Eurostat, TEAE Durum Tahmin Raporları

Türkiye ortalama buğday ve arpa verimi Avrupa Birliği ortalamasının yarısından daha azdır.

Tablo 16. Buğday Ekili Alan, Verim ve Üretim Miktarı

	Alan(000 Ha)	Verim(kg/ha)	Üretim (000ton)
AB- 25	19.235	6.480	124.690
AB -15	13.903	7.200	100.086
Belçika	213	8.710	1.856
Çekoslovakya	863	5.880	5.077
Danimarka	675	7.090	4.787
Almanya	3.093	8.180	25.298
Estonya	76	2.420	185
Yunanistan	88	3.100	274
İspanya	1.241	3.540	4.393
Fransa	4.826	7.790	37.577
İrlanda	103	9.360	962
İtalya	586	5.210	3.052
Litvanya	166	2.970	493
Letonya	360	3.970	1.432
Lüksemburg	12	6.830	80
Macaristan	1.161	5.140	5.969
Hollanda	139	8.980	1.249
Avusturya	273	5.980	1.630
Polonya	2.311	4.120	9.513
Portekiz	35	1.030	36
Slovenya	32	4.530	147
Slovakya	362	4.940	1.789
Finlandiya	225	3.470	782
İsveç	404	5.970	2.409
İngiltere	1.991	7.890	15.700
Türkiye (2004)	9.300	2.266	21.000
Türkiye (2005)	9.250	2.324	21.500

Kaynak: Eurostat, TÜİK

Buğday ve arpa ürünleri Türkiye verimleri hemen hemen tüm AB ülkeleri verim değerlerinin altındadır. Fransa, Almanya ve İngiltere gibi önemli üretici ülkelerin verim değerleri Türkiye'nin 3-4 katına ulaşmıştır.

Tablo 17. Arpa Ekili Alan, Verim ve Üretim Miktarı

	Alan(000 Ha)	Verim(kg/ha)	Üretim (000ton)
AB -15	10.287	5.050	51.842
Belçika	39	7.890	306
Çekoslovakya	469	5.050	2.367
Danimarka	707	5.140	3.634
Almanya	1.974	6.570	12.967
Estonya	128	2.260	290
Yunanistan	90	2.650	238
İspanya	3.170	3.350	10.609
Fransa	1.626	6.760	10.999
İrlanda	183	7.170	1.310
İtalya	307	3.690	1.133
Litvanya	138	2.010	278
Letonya	298	2.730	815
Lüksemburg	9	5.980	53
Macaristan	331	4.300	1.423
Hollanda	48	6.190	297
Avusturya	191	5.260	1.007
Polonya	1.014	3.460	3.513
Portekiz	13	1.020	13
Slovenya	15	3.900	60
Slovakya	224	4.330	968
Finlandiya	532	3.240	1.725
İsveç	393	4.310	1.693
İngiltere	1.006	5.830	5.860
Türkiye (2004)	3.600	2.500	9.000
Türkiye (2005)	3.650	2.603	9.500

Kaynak: Eurostat , TÜİK

Türkiye'nin mısır verimi AB ortalamasına yakındır. Türkiye mısır verimi 2005 yılında 7000 ton/ha iken AB'nin verim ortalaması 8900 ton/ha olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 18. Mısır Ekili Alan, Verim ve Üretim Miktarı

	Alan(000 Ha)	Verim(kg/ha)	Üretim (000ton)
AB- 25	6.498	-	-
AB -15	4.565	8.910	40.694
Belçika	52	11.200	584
Çekoslovakya	88	6.360	558
Almanya	454	8.940	4.062
Yunanistan	251	8.790	2.210
İspanya	480	9.750	4.681
Fransa	1.796	8.770	15.743
İtalya	1.194	8.940	10.679
Letonya	3	1480	4
Lüksemburg	0	8390	3
Macaristan	1.234	6590	8.135
Hollanda	22	12.490	280
Avusturya	179	9.250	1.654
Polonya	415	5.860	2.435
Portekiz	135	5.900	798
Slovenya	46	-	-
Slovakya	147	5.760	846
Türkiye (2004)	545	5.505	3.000
Türkiye (2005)	600	7.000	4.200

Kaynak: Eurostat , TÜİK

Rekabet açısından üretim alanı ve verim ele alındığında buğday ve arpa için ekilen alanların ve verimlerinin çok az oranda artırılabilceği gözlemlenmektedir. Diğer yandan mısır üretimi ekiliş alanı ve verim açısından artırılma şansı bulunmaktadır. Ayrıca mısırın yoğun yetiştirildiği alanlardaki mısır verimi AB ortalamasına yaklaşmıştır.

Türkiye pirinç üretimi tüketimi karşılamamakta ve ithalat yoluyla bu açık kapatılmaktadır. AB ülkelerinden İspanya, Yunanistan ve Fransa'da pirinç üretimi yapılmakla birlikte 912 bin tonluk üretimle İspanya ön sıralarda yer almaktadır. 2004 yılı çeltik verimi Türkiye'de 7.142 kg/ha iken AB ortalaması 6610 kg/ha'dır.

Tablo 19. Pirinç Ekili Alan, Verim ve Üretim Miktarı

	Alan(000 Ha)	Verim(kg/ha)*	Üretim(000ton)
AB- 25	421	6.610	1.391
AB -15	418	6.667	1.379
Yunanistan	26	7.750	201
İspanya	121	7.540	912
Fransa	21	5.620	118
İtalya	225	-	-
Macaristan	3	3.880	12
Portekiz	26	5.760	148
Türkiye(2004)	70	7.142	294
Türkiye(2005)	85	7.058	360

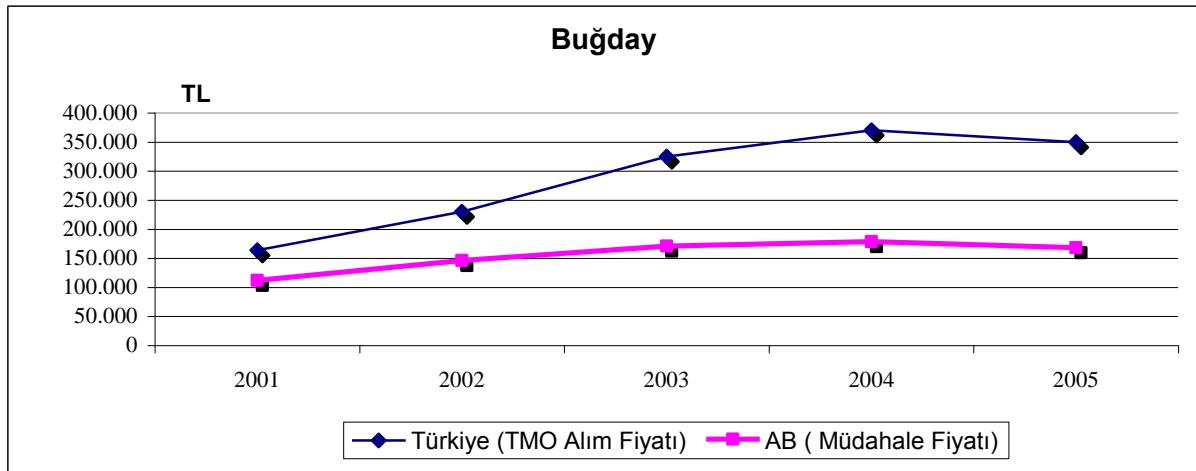
*Çeltik Verimi

Kaynak: Eurostat, TÜİK

AB ülkelerinde yağışın yeterli ve ekolojik yapının uygun olmasından dolayı buğday, arpa ve mısırın verimliliğindeki farklılık açıklansa da Türkiye'nin dünya ortalamasının da altında kalması verimlilikte önemli sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Karşılaştırmalara bakıldığında verim açısından iyi durumda olan çeltikte de üretim alanlarının ve miktarın yetersizliği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sıtma mücadelesi ve su düzenlemesi amacıyla çıkarılan Çeltik Üretim Kanunu uygulamada çeltik üretim alanlarını da kısıtlamaktadır.

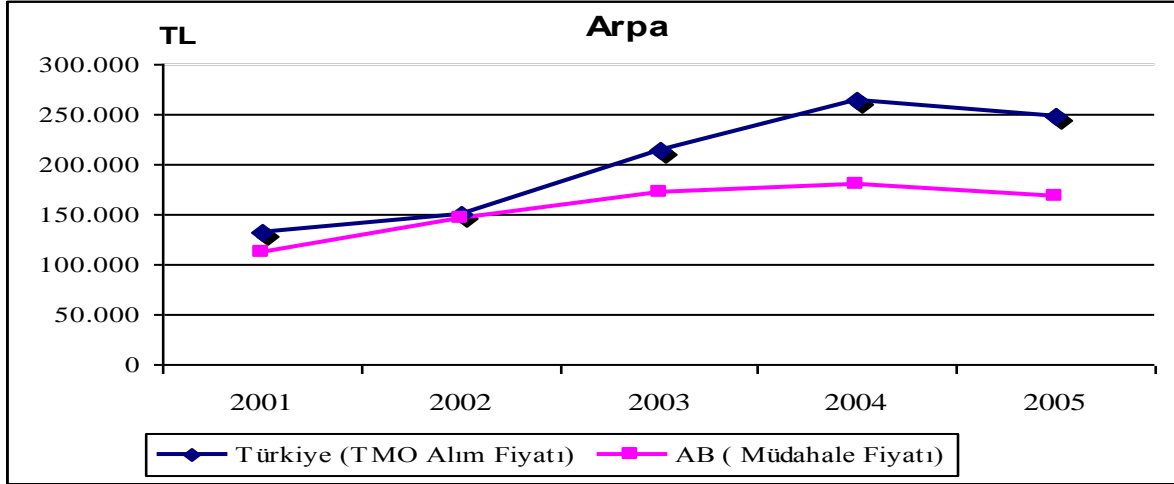
3.1.3. Hububat Fiyatları

Türkiye tahıl fiyatları AB müdahale fiyatının üstünde oluşmaktadır. Grafik1'de bu durumu göstermek için buğdayda TMO alım ve AB müdahale fiyatları verilmiştir. 2001 krizi ve onu takip eden 2002 yılı hariç Türkiye buğday fiyatları yaklaşık olarak AB fiyatının iki katı olmuştur

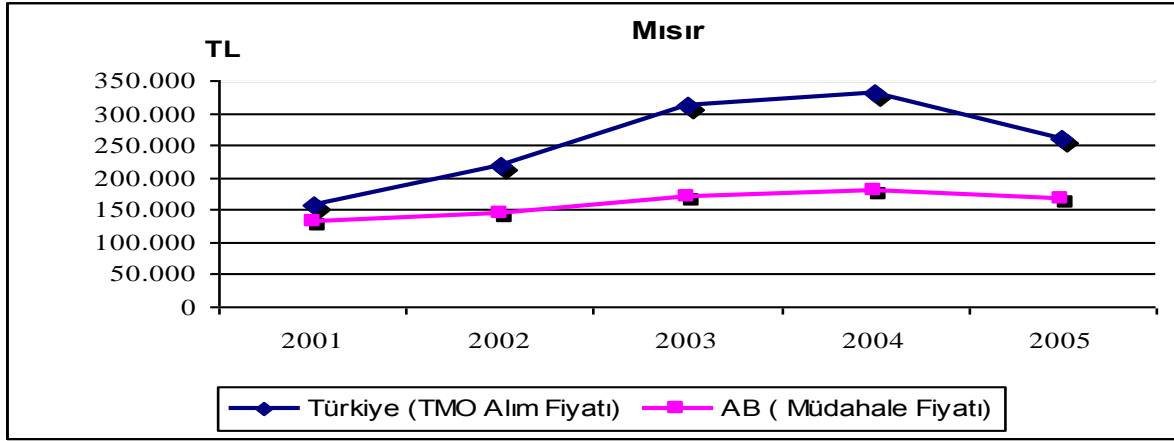
Kaynak: TMO, Eurostat

Şekil 2:Türkiye ve AB Buğday Fiyatı (TL/Kg)

Kaynak: TMO, Eurostat

Şekil 3: Türkiye ve AB Arpa Fiyatı (TL/Kg)

Kaynak: TMO, Eurostat

Şekil 4: Türkiye ve AB Mısır Fiyatı (TL/Kg)

3.1.4. Brüt Kar ve Maliyetler

İşletmelerin kar etmesi rekabet ve başarı açısından önemlidir. Türkiye’de çok farklı üretim havzaları bulunmaktadır. Bu nedenle aynı ürün için çok farklı olabilecek ürün maliyetleriyle karşılaşmak mümkündür. Bu çalışmada ürün maliyetleri için ortalama maliyetler kullanılmıştır ve başlıca hububat ürünleri için brüt karlar hesaplanmıştır.

Tablo 20’de görüldüğü üzere Türkiye de en fazla brüt kara çeltik ve mısır sahiptir.

Tablo 20. Brüt Kar (2005 (YTL/ha))

	Buğday	Mısır	Arpa	Pirinç
GSÜD	1.117	2.620	825	5.505
Değişen Masraflar	804	1.730	715	2.960
Brüt Kar	313	890	110	2.545

Kaynak: TKB verilerinden TAEA Hesaplamaları

Ayrıca Romanya İngiltere ve Türkiye için ortalama buğday kar ve brüt kar kıyaslaması yapılmıştır (Tablo 21).

Tablo 21. Buğday Ürünü Brüt Kar ve Maliyet Karşılaştırması

	Romanya	Türkiye	UK
Toplam gelir (\$/ha) ⁽¹⁾	311	741	1010
Verim (Ton/ha)	3,5	2,5	7,5
Değişen Masraflar(\$/ha)	136	536	334
Brüt Kar (\$/ha)	175	105	665
Birim Değişen Maliyet (\$/ton)	39	214	44
Sabit Masraflar(\$/ha)	98	103	250
Toplam Maliyet(\$/ha)	234	699	584
Birim Toplam Maliyeti(\$/ton)	67	279	78
Net Kar(\$/ha)	77	42	415

⁽¹⁾ GSÜD+Destekler

Kaynak: The Romanian Agrifood Chain:On the Road to Accession
SGB, TEAE Hesaplamaları

Türkiye’de buğday brüt karı 105 \$/ha olarak hesaplanmıştır. Yaklaşık 2,5 ton/ha’lık bir verim göz önüne alındığında ve bir birim ürün yetiştirmek için yapılan değişen masraf tutarı 214 \$’dır. Bu miktar Romanya ve İngiltere’de sırasıyla 39 ve 44 dolardır. Net kar açısından ise Türkiye 42 \$/ha’lık getirisiyle Romanya ve İngiltere’nin altında kalmaktadır. İngiltere de hektar başına net kar 415 \$ iken Romanya da bu miktar 77 \$’dır.

Diğer yandan hektar başına toplam maliyet Türkiye’de oldukça yüksek bulunmuştur. Hektar başına toplam maliyet Romanya ve İngiltere’de sırasıyla 67 ve 78 \$ iken bu miktar Türkiye için 279 \$’dır.

Sonuç olarak; Türkiye’de buğday ürünü için karlılık düzeyi ve maliyetler AB’ne göre rekabet açısından çok düşük olarak ortaya çıkmaktadır. Arpa ürünü için de rekabet edebilirlik düşüktür.

3.2. İşleme Sanayinin Performansı

Türkiye’de hububata dayalı gıda sanayi işletmelerinin tamamı özel sektör tarafından işletilmektedir. Bu işletmelerle ilgili ayrıntılı bilgi bulmak zordur. Diğer yandan işletmeler daha çok küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Kapasite kullanım oranları alt sektörlerde karlılık açısından bir fikir verebilir. Buğday un sanayi kapasite kullanım oranı 2005 yılında %36’dır. Bu oran makarna üretiminde %50’ye çıkarken bisküvi üretiminde %58 olmuştur. Nişasta bazlı şekerler sektöründe bu oran %44’dür. Yem sanayi kapasite kullanım oranı ise %45 civarındadır (Tablo 22). Kapasite kullanım oranını düşüklüğü yanlış yatırım kararları, hammadde fiyatlarının pahalı olması ve ülke ekonomisinde belirli zamanlarda görülen ekonomik krizlerle açıklanabilir. Bu durum özellikle un sanayinde olmak üzere tahıla dayalı birçok işletmenin etkin olarak çalışmadığını ve karlı olmadığını göstermektedir.

Tablo 22.Kapasite Kullanımı (2005)

	%
Un	36
Makarna	50
Bisküvi	58
Nişasta	61
Nişasta Bazlı Tatlandırıcı	44
Yem Sanayi	45

Kaynak: DPT

Tablo 23 hububat ürünleri imalatının yıllar itibariyle artış içinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 23. Hububat Ürünleri İmalatı (Ton)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Un	1.436.011	1.602.038	1.908.318	1.868.164	1.879.031	1.944.232	1.742.933	1.674.676	1.916.263	2.109.271	2.297.041
Makarna	274.077	312.365	360.271	297.465	259.594	293.572	295.661	247.246	336.319	355.684	365.289
Bisküvi vb.	253.011	280.944	315.907	278.615	255.711	274.219	286.623	353.549	403.404	477.916	404.995
Karma yem	4.483.412	4.502.782	4.959.711	5.275.550	6.046.106	6.662.226	5.178.330	5.176.081	5.853.397	6.905.570	6.834.273

Kaynak: TÜİK, İmalat Sanayi İstatistikleri

Diğer yandan Tablo 24’de hububat ürünleri ihracatı verilmiştir.

Tablo 24. Hububat Ürünleri İhracatı

	Un		Makarna	
	Miktar (ton)	Değer (000 \$)	Miktar (ton)	Değer (000 \$)
1995	618.665	137.517	111.230	53.214
1996	551.355	166.808	108.894	58.106
1997	844.110	253.628	135.989	70.129
1998	345.704	90.338	90.949	45.199
1999	219.801	40.374	23.987	9.984
2000	354.858	64.142	25.515	9.683
2001	171.841	30.887	34.284	11.586
2002	230.317	42.342	49.372	16.752
2003	593.264	111.462	69.071	26.848
2004	786.054	197.487	125.999	50.263
2005	1.958.534	421.197	164.256	65.450

Kaynak: İGEME

Tablo 24’de makarna ve buğday unu ihracatımızın yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. Bu konuda rekabet açısından en önemli faktör hammadde fiyatları olmaktadır. Düşük fiyattan hammadde temin edildiğinde, Türkiye yüksek işleme kapasitesiyle bu açıdan avantajlı durumdadır.

4. SWOT ANALİZİ

Güçlü Yanlar

- Ekilebilir geniş alanlar
- Tahıllar için yüksek işleme kapasitesi
- Çiftçiler pazara çıkışlarda geniş kapsamlı seçeneklere sahip

Zayıflıklar

- İşletme arazi genişliği küçük, araziler düzensiz dağılmış durumda
- Arazinin daha ileri düzeyde parçalanmasını önleyecek yasaların etkinliği
- Sertifikalı tohum kullanımının azlığı
- Birçok çiftçi yönetim ve teknik yetenekler açısından yetersiz
- Çiftçilerin finansal durumları iyi değil
- Eğitim yönünden eksiklikler ve kısıtlı pazar bilgisi
- Pazarların altyapıları ve pazar bağlantıları yeterli değil
- Çiftçiler, tüccarlar ve işleyiciler kısıtlı risk yönetimi araçlarına sahipler
- Üreticilerin ve sektörün pazardaki güçlerini ve kaynaklarını geliştirmek için örgütlenme konusundaki isteksizlikleri
- Tahıl üretimi için girdiler pahalı
- Kayıtlı olmayan üretici ve sanayiciler tarafından yaratılan adil olmayan rekabet

Fırsatlar

- Tahıl verimi ve kalitesini iyileştirmek
- Ambar (toptan satış yeri) makbuz sisteminin geliştirilmesi (Lisanslı Depoculuk)
- AB'ye giriş
- Organik tarımın geliştirilmesi
- Türkiye pazarlara ulaşımında iyi bir stratejik pozisyona sahip (doğu, orta doğu ve batı)
- Arazinin daha ileri düzeyde parçalanmasını önleyecek yasaların etkinliği

Tehditler

- Sektörün rekabetçiliğini geliştirmemesi durumunda güçlü uluslar arası rekabet dezavantajı
- Girdilerin (gübre, ilaç ve mazot) yabancı kaynaklara bağımlılığı ve girdi maliyetlerinin giderek yükselmesi
- Ürün standartlarının eksikliği
- İklim değişikliği
- Şehirlere göç
- AB'ye giriş

Türkiye hububat üretimi için geniş alanlara sahip olmasına rağmen verim düşüklüğü yüzünden yeterince üretim yapamamaktadır. Bunun yanında yerel olarak iklim ve sulama gibi faktörler açısından bazı ürünlerin üretimi açısından güçlü görünmektedir. Diğer yandan çok yüksek hububat işleme kapasitesine sahip olan Türkiye bu kapasiteyi yeterince kullanamamaktadır. Doğu ve batı arasında önemli bir stratejik konuma sahip olan Türkiye özellikle işlenmiş hububat ürünlerinin ticareti konusunda kendisine bir avantaj sağlayabilecektir.

Bu güçlü yanlara rağmen Türkiye'nin hububat sektöründe çok sayıda zayıf yönü bulunmaktadır. Herşeyden önce arazi parçalılığı ve genişliği düşük olduğundan verimli bir üretim ortadan kalkmaktadır. Bunun yanında üretimin kuru alanlarda gerçekleşmesi verimi daha da kötüleştirir. Girdi hammaddesinin dışarıya bağımlılığı ve fiyatlarının yüksekliği karlı bir

üretimi teşvik edememektedir. Üreticilerin eğitim yetersizliği pazar bilgisi eksikliği ve pazarlama ağının yetersizliği diğer zayıf halkaları oluşturmaktadır.

Her ne kadar verimliliği ve kaliteyi artırmak için etkinliği ve rekabeti artıracak önlemler alma şansı olsa da AB'ne girişte buğday ve arpa gibi ürünlerde uzun vadede de olsa bir rekabet şansı bulunmamasına rağmen mısır ürününde bir şans bulunmaktadır. Organik tarım açısından ise Türkiye'nin önemli bir avantaja sahip olduğu düşünülmektedir.

İklim değişikliği, girdilerin dışarıya bağımlılığı ve verimliliğin sağlanamaması dolayısıyla sektörün rekabet gücünün kaybolma ihtimali bulunmaktadır.

5. POLİTİKA VE ÖNERİLER

Tarım Arazilerinin Küçüklüğü ve Parçalılığı

Miras hukukundan kaynaklanan sorun nedeniyle tarım arazileri bölünmüş, parçalanmış ve ekonomik büyüklüğünü kaybetmiştir. Bu durum kaynakların etkin kullanımını önlemekte ve maliyetler artmaktadır. Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Hakkında Kanunda değişiklik yapılmasına dair 31.01.2007 tarihli kanun ile konuyla ilgili yeni düzenlemelerin yürürlüğe geçirilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu kanunda; tarımsal faaliyetin ekonomik olarak yapılabildiği en küçük alana sahip ve daha fazla küçülmemesi gereken yeter büyüklükteki tarımsal arazi parsel büyüklüğünün, bölge ve yörelerin toplumsal, ekonomik, ekolojik ve teknik özellikleri gözetilerek Bakanlık tarafından belirleneceği ve belirlenen küçüklüğe erişmiş tarımsal arazilerin miras hukuku bakımından bölünemez eşya niteliğini kazanmış olacağı ifade edilmektedir. Bakanlıkça belirlenen minimum tarımsal arazi parsel büyüklüğünün; mutlak tarım arazileri, dikili tarım arazileri, özel ürün arazileri, örtü altı tarımı yapılan araziler ve marjinal tarım arazileri şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre 0.3 hektar ile 2 hektar arasında değişebileceği ancak; çay, fındık, zeytin gibi özel iklim ve toprak istekleri olan bitkilerin yetiştiği yerler ile seraların bulunduğu alanlarda, yörenin arazi özellikleri daha küçük parsellerin oluşmasını gerekli kıldığı takdirde, Bakanlığın uygun görüşü ile daha küçük parseller oluşturulabileceği belirtilmektedir. Yayımlandığı tarihte yürürlüğe giren söz konusu yasanın etkin uygulanması, tarım arazilerinin küçüklüğü ve parçalılığı sorununun çözümünde yarar sağlayacaktır. Ayrıca, yavaş ilerleyen arazi toplulaştırma çalışmalarının teşvik edilmesi ve hızlandırılması gerekmektedir.

Sertifikalı ve Kaliteli Tohumluğun Yeterli Ölçüde Üretilmemesi Nedeniyle Hububat Verimi ve Kalitesinin İstenilen Ölçüde Gerçekleşmemesi

Ar-Ge çalışmaları üretici ve sektörün ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Bu anlamda Ar-Ge destekleri artırılmalıdır. Devlet üretim çiftliklerinin (TİGEM) tohumluk üretiminin yetersizliği nedeniyle bu konuda özel sektör teşvik edilmelidir. Çiftçilerin sertifikalık tohumluk kullanımını teşvik etmeye devam edilmelidir. Bu konuda eğitim ve yayım faaliyetleri yürütülmelidir. TİGEM özel sektöre yön vermelidir. Ürün kalitesine göre farklı prim verilmelidir. Sözleşmeli tohumluk üretimi yaygınlaştırılmalıdır.

Lisanslı Depoculuk Sisteminin Geliştirilmesi

Ürünlerin piyasaya arzının daha uzun bir zamana yayılması için önemli bir araç olan lisanslı depoculuk kanunu çıktığı halde bu konuda özellikle depo inşaatı konusunda sorun bulunmaktadır. Tek başına küçük işletmelerin maliyet açısından yaklaşmadığı bu sistemi işletme açısından hükümete görev düşmektedir.

Verim ve Kalite Düşüklüğü

Ürünler bazında verim ve kalitenin iyileştirilmesi yönünde bölgesel desteklerin hayata geçirilmesi gereklidir. Özellikle AB içinde rekabet edebilecek ürünler önem kazanmaktadır. Bunlar için farklı destekler uygulanmalıdır.

Eğitim ve Bilgi Akışı

Türkiye’de var olan araştırma kurumlarının araştırma sonuçlarının uygulamaya konması için çiftçi eğitimi ve yayım teşkilatı güçlendirilmelidir. Diğer yandan bilgi teknolojisinin özellikle üreticiler tarafından kullanılmasını sağlayacak eğitim ve araçlar sağlanmalıdır.

Tarımsal Finansman

Çiftçilerin kredi kullanımını engel olan faktörlerden biri olan arazi mülkiyetinin belli olması için tapu ve kadastro işlemlerinin tamamlanması

Pazar Yapısı

Her ne kadar TMO üreticilere yakın olsa da vadeli piyasa çalışmaları hızlandırılmalıdır. Kaliteli ve standartlara uygun bir pazar yapısı olan borsaların sayısının artırılması ve ürün borsalarının kurulması gereklidir.

Sağlıklı ve Denetime Tabi Bir Piyasa

Kayıt altına alınamayan işletmelerin varlığı sağlıklı çalışan işletmelerin aleyhine bir karlılık getirmektedir. Bunu önlemek için denetim ve eğitim gereklidir.

Kaynaklar:

Dönmez, D. 2006. Pirinç Durum ve Tahmin:2006/2007, T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 148,Ankara.

DPT, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013) Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu.

Ege, H., Eken,H.,Çakaryıldırım,N. 2006. Arpa Durum ve Tahmin Raporu:2006/2007, TEAE Yayın No:147, Ankara.

MAFWE, 2003.The Romanian Agrifood Chain:On the Road to Accession, Ministry of Agriculture, Forests, Water and Environment, Bucharest.

T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Buğday Durum ve Tahmin Raporları Çeşitli Yıllar.

T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin Raporu, Çeşitli Yıllar.

T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2006.Türkiye’de Tarım, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu, Tarımsal Yapı ve Üretim, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım İstatistikleri Özeti (1986–2005), Ankara.

<http://www.dpt.gov.tr>, Erişim tarihi:05.02.2007

<http://www.tmo.gov.tr>, Erişim tarihi:07.02.2007

<http://www.igeme.gov.tr>,Erişim tarihi:11.02.2007

<http://www.faostat.fao.org> ,Erişim tarihi:21.02.2007

<http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu> ,Erişim tarihi:25:02.2007

TEAE Yayın Listesi

- Keskin G., Nazlı C., Elçi S., Özüdoğru T., Valk O., Türkiye Domates Alt Sektör Analizi, Yayın No: 162, Temmuz 2007, Ankara.
- Gül Yavuz G., **Fındık Durum ve Tahmin : 2007/2008**, Yayın No: 161, Ağustos 2007, Ankara.
- Taşdan K., **Mısır Durum ve Tahmin : 2007/2008**, Yayın No: 160, Ağustos 2007, Ankara.
- İçöz Y., Taşdan K., İriboy S., Berkum S., **Türkiye Süt Alt Sektör Analizi**, Yayın No: 159, Temmuz 2007, Ankara.
- Demir A., **Buğday Durum ve Tahmin: 2007/2008**, Yayın No: 158, Temmuz 2007, Ankara.
- Onurlubaş H. E., Kızılaslan H., **Türkiye’ de Bitkisel Yağ Sanayindeki Gelişmeler ve Geleceğe Yönelik Beklentiler.**, Yayın No: 157, Mayıs 2007, Ankara
- Karakaş A., Günler N., **Çay Durum ve Tahmin : 2006/2007**, Yayın No: 156, Mart 2007, Ankara
- Şahinöz A., Çağatay S., Teoman Ö., **Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası Aracı Olarak Fark Ödeme Sistemi’nin Uygulanabilirliğinin Tartışılması ve Sistemin İktisadi Analizi**, Yayın No: 155, Nisan 2007, Ankara
- Koç B., Gül A., **Türkiye’de Bir Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Köyentler ve Köyentlerde Tarımsal İşletmelerin Sosyal ve Ekonomik Analizi**, Yayın No: 154, Mart 2006, Ankara
- TEAE Uzmanları., **AB ve Türkiye’de Tarımda Sektörel Analizler**, Yayın No: 152, Aralık 2006, Ankara
- Dönmez, D., **Pirinç Durum ve Tahmin : 2006/2007**, Yayın No: 151, Kasım 2006, Ankara
- TEAE., **Ekonomik Göstergelerle Türkiye’de Tarım 2006**, Yayın No: 150, Kasım 2006, Ankara
- Çeliker, S.A., Korkmaz, Ş., Dönmez, D., Gül, U., Demir, A., Genç, Y., Kalanlar, Ş., Özdemir, İ., **Karadeniz Bölgesi Su Ürünleri Avcılığının Sosyo-Ekonomik Analizi, (İngilizce)**, Yayın No: 149, Mart 2006, Ankara.
- Özüdoğru, T., **Pamuk Durum ve Tahmin : 2006/2007**, Yayın No: 148, Kasım 2006, Ankara.
- Ege, H., Eken, H., Çakaryıldırım, N., **Arpa Durum ve Tahmin : 2006/2007**, Yayın No: 147, Temmuz 2006, Ankara.
- Hasdemir, M., Karahocagil, P., Hasdemir, M., **Kuru Kayısı Durum ve Tahmin : 2006/2007**, Yayın No: 146, Eylül 2006, Ankara.
- Anaç, H., Dönmez, D., Ege, H., **Buğday Durum ve Tahmin: 2005/2006**, Yayın No: 145, Haziran 2006, Ankara.
- Şahin, Y., **TARİŞ Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Koopertiflerinde Devlet Yatırım Yardımları ve Kooperatif-Ortak İlişkileri**, Yayın No: 144, Ocak 2006, Ankara.
- Çeliker, S.A., Korkmaz, Ş., Dönmez, D., Gül, U., Demir, A., Genç, Y., Kalanlar, Ş., Özdemir, İ., **Karadeniz Bölgesi Su Ürünleri Avcılığının Sosyo-Ekonomik Analizi**, Yayın No: 143, Mart 2006, Ankara.
- Tunahöđlu, R., Karahocagil, P., **Zeytinyağı- Sofralık Zeytin – Prina Yağı Durum Tahmin : 2005/2006**, Yayın No: 142, Mart 2006, Ankara.
- Candemir, M., Deliktaş, E., **TİGEM İşletmelerinde Teknik Etkinlik, Ölçek Etkinliği, Teknik İlerleme, Etkinlikteki Değişme ve Verimlilik Analizi: 1999-2003**, Yayın No: 141, Ocak 2006, Ankara.
- Kekin, G., Çakaryıldırım, N., Dölekoğlu, C.Ö., **Domates ve Domates Salçası Durum ve Tahmin: 2005/2006**, Yayın No: 140, Kasım 2005, Ankara.
- Ataseven, Y., **AB ve Türkiye’de Tütüne Yönelik Politikalar- Karşılaştırmalı Bir Analiz**, Yayın No: 139, Ağustos 2005, Ankara.
- Tunahöđlu, R., Taşkaya, B., **Fındık-Antep Fıstığı Durum ve Tahmin Raporu: 2005/2006**, Yayın No: 138, Eylül 2005, Ankara.
- Dölekoğlu, C.Ö., Keskin, G., Özdemir, İ., **Yemlik Kuru Baklagiller Durum ve Tahmin : 2005/2006**, Yayın No: 137, Eylül 2005, Ankara.
- Taşkaya, B., Tunahöđlu, R., Odabaşı, S., **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar: 2005/2006**, Yayın No: 136, Eylül 2005, Ankara.
- Anaç, H., Dönmez, D., Dellal, İ., **Buğday Durum ve Tahmin: 2005/2006**, Yayın No: 135, Temmuz 2005, Ankara.
- Oktay, E., Tunahöđlu, R., **Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumunu**, Yayın No: 134, Haziran 2005, Ankara.
- Özüdoğru, T., Çakaryıldırım, N., **Pamuk Durum ve Tahmin: 2005/2006**, Yayın No: 133, Haziran 2005, Ankara.
- İçöz, Y., Demir, A., Çeliker, A., Kalanlar, Ş., Gül, U., **Süt ve Süt Ürünleri Durum ve Tahmin 2004-2005**, Yayın No: 132, Ağustos 2005, Ankara
- İçöz, Y., Demir, A., Çeliker, A., Kalanlar, Ş., Gül, U., **Et ve Et Ürünleri Durum ve Tahmin 2004-2005**, Yayın No: 131, Nisan 2005, Ankara

- Arısoy, H., Oğuz, C., **Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarfından Yeni Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi ve Geleneksel Çeşitler İle Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi-Konya İli Örneği**, Yayın No:130, Mart 2005, Ankara.
- Kızılaslan, N., Kızılaslan, H., **Türkiye’de Kimyasal Gübre Kullanımı ve Tokat İli Artova İlçesinde Kimyasal Gübredeki Uygulamalar, Gübreleme-Çevre İlişkileri**, Yayın No:129, Mart 2005, Ankara.
- Tunahöğlü, R., Karahocagil, P., **“Zeytinyağı - Sofralık Zeytin ve Pirina Yağı Durum Tahmin:2004/2005”**, Yayın No: 128, Mart 2005, Ankara.
- Karahocagil, P. Tunahöğlü, R., Çakaryıldırım, N. **“Turunçgiller Durum ve Tahmin 2004-2005”**, Yayın No: 127, Şubat 2005, Ankara
- Saner, G., Engindeniz, S., Çukur, F., Yücel, B., **İzmir ve Muğla İllerinde Faaliyet Gösteren Arıcılık İşletmelerinin Teknik ve Ekonomik Yapısı İle Sorunları Üzerine Bir Araştırma**, Yayın No:126, Ocak 2005, Ankara.
- Dölekoğlu,Ö.C., Keskin, G. **Yemeklik Kuru Baklagil Durum ve Tahmin 2004-2005**, Yayın No: 125, Aralık 2004, Ankara.
- Köse, N., **Ankara İli Kalecik İlçesi Tarım İşletmelerinde Melez Irk Süt Sığırcılığı ve Melez Irk Besi Sığırcılığı İçin Fizibilite Raporlarının Hazırlanması ve Kârlılıklarının Karşılaştırılması**, Yayın No: 124, Ekim 2004, Ankara
- Keskin, G., Dölekoğlu, Ö.C., **Domates ve Domates Salçası Durum ve Tahmin Raporu 2004-2005** Yayın No: 123, Eylül 2004, Ankara
- Koç, M., **Ege Bölgesinde Çekirdeksiz Kuru Üzüm Fiyatlarında Dalgalanmalar ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma**, Yayın No: 122, Haziran 2004, Ankara.
- Güneş, E., **Tarım İşletmelerinde Kredi Taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi “Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması”**, Yayın No: 121, Haziran 2004, Ankara.
- Özüdoğru, H., **“Köy-Koop Kırklareli Birliğinin Ekonomik Analizi ve Yöneticilerin Kooperatif İşletmelerinin Başarısına Etkilerinin Değerlendirilmesi”** Yayın No: 120, Mayıs 2004, Ankara
- Şengül, S., **"Türkiye'de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi"**, Yayın No: 119, Mart 2004, Ankara.
- Tunahöğlü, R., Karahocagil, P., **"Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum Tahmin:2003/2004"**, Yayın No: 118, Mart 2004, Ankara.
- TEAE Personeli, **"Teae Bakış 2003"**, Yayın No: 117, Ocak 2004, Ankara.
- İçöz, Y., **"Bursa İli Süt Sığırcılık İşletmelerinde Karlılık ve verimlilik Analizi"**, Yayın No: 116, Mart 2004, Ankara.
- Özüdoğru, T., **"Pamuk Durum ve Tahmin: 2003/2004"**, Yayın No: 115, Ocak 2004, Ankara.
- Atıcı, C., **"Türkiye'nin Dış Ticaretinde ve Transfer Politikalarında Değişimin Faktör Bazında Gelir Dağılımı Etkileri: Bir Sosyal Hesaplar Matrisi Denemesi"**, Yayın No: 114, Aralık 2003, Ankara.
- Yavuz, F., Birinci, A., Peker, K., Atsan, T. **"Türkiye Fındık Sektörü Ekonometrik Modelinin Oluşturulması ve Politik Analizlerde Kullanımı"**, Yayın No: 113, Aralık 2003, Ankara.
- Tunahöğlü, R., Karahocagil, P., **“Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri”**, Yayın No: 112, Aralık, 2003 Ankara.
- Karahocagil, P.,Tunahöğlü, R., Taşkaya, B., Anaç, H., **“Turunçgiller Durum ve Tahmin 2003-2004”**,Yayın No: 111,Kasım 2003, Ankara.
- Dölekoğlu, T., **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin 2003-2004**, Yayın No: 110, Ağustos 2003, Ankara
- Dölekoğlu, C.Ö., Uysal, F., **Yemeklik Kuru Baklagil Durum ve Tahmin 2003-2004**, Yayın No: 109, Ağustos, 2003 Ankara
- Keskin, G., Pezikoğlu, F., Gül, U., **Sebze Durum Raporu 2002-Domates**, Yayın No: 108, Temmuz,2003, Ankara
- Dölekoğlu, T., **Türkiye I. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 107, Ağustos, 2003
- Özüdoğru, T., Ertürk,Y.E., 2003, **Türkiye VI. Pamuk ve Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 106, Ağustos. 2003, Ankara
- Dölekoğlu, C.Ö., 2003, **Tüketicilerin İşlenmiş Gıda Ürünlerindekalite Tercihleri, Sağlık Riskine Karşı Tutumları ve Besin Bileşimi Konusunda Bilgi Düzeyleri (Adana Örneği)**, Yayın No: 105, Temmuz, Ankara
- Akbay, A.Ö., 2003, **Türkiye'de Şeker Üretiminin Ekonomik ve Sosyal Karlılığının Değerlendirilmesi**, Yayın No: 104, Temmuz, Ankara
- Özkan, U., Erkuş, A., 2003, **Bayburt İlinde Sığır Yetiştiriciliğine Yer veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi**, Yayın No: 103, Temmuz, Ankara

- Demirci, S., **Şeker Kanunundaki Değişiklikle Olası Etkilerin Ekonomik Analizi**, Yayın No: 102, Haziran, Ankara.
- Tan, S., Dellal, İ., 2003, **Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci**, Yayın No: 100, Mayıs Ankara.
- Dellal, İ., Gül, U., Anaç, H., 2003. **Buğday Durum ve Tahmin: 2003/2004, Durum ve Tahmin 2003-2**, Yayın No: 99, Ankara.
- Yeni, R., Dölekoğlu, C.Ö., 2003, **Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri**, Yayın No: 98, Nisan, Ankara.
- Karlı, B. 2003, **Gap Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği**, Yayın No: 97, Mart, Ankara.
- Tunahioğlu, R., Karahocagil, P., Tan, M., **Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmin:2003, Durum ve Tahmin:2003-1**,Yayın No:96, Mart, Ankara.
- Gül, A., Akbay, A.Ö., Dölekoğlu, C.Ö., Özel, R., Akbay, C., **Adana İli Kentsel Alanda Ailelerin Ev Dışı Gıda Tüketimlerinin Belirlenmesi**, Yayın No:95, Ocak, Ankara.
- Ertürk, Y.E., Tan, S., **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003, Durum ve Tahmin 2002-6**, Yayın No: 94, Aralık, Ankara.
- Tan, S., Ertürk, Y.E., **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003, Durum ve Tahmin 2002-5**, Yayın No: 93, Aralık, Ankara.
- Ertürk, Y.E., Tan, S., **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2003, Durum ve Tahmin 2002-4**, Yayın No: 92, Aralık, Ankara.
- Ege, H., Karahocagil P., 2002, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2002/2003, Durum ve Tahmin 2002-3**, Yayın No: 91, Aralık, Ankara
- Tunahioğlu, R., Gökçe, O., 2002, **Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma**, Yayın No: 90, Aralık, Ankara.
- Özüdoğru, T., 2002, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2002/2003, Durum ve Tahmin 2002-2**, Yayın No:89, Ekim, Ankara.
- Karlı, B. 2002, **Gap Alanındaki Tarıma Dayalı Sanayi İşletmelerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Yayın No: 88, Eylül, Ankara.
- Özüdoğru, T., Ertürk, E., 2002, **Türkiye V. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler**, Yayın No: 87, Ekim, Ankara
- Tan, S., Ertürk, Y.E., **Türkiye'de Süt Tozu Üretimi ve Dünyadaki Rekabet Şansı**, Yayın No: 86, Ekim, Ankara.
- Tan, S., Dellal, İ., 2002, **Kırmızı Et Üretim ve Tüketim Açığını Kapatmak İçin Alternatif Bir Yaklaşım: Hindi Üretimi ve Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli, Proje Raporu 2002-3**. Yayın No: 85, Temmuz, Ankara.
- Dellal, İ., Tunahioğlu, R., 2002, **Buğday Durum ve Tahmin: 2002/2003, Durum ve Tahmin 2002-1**, Yayın No: 84, Ankara.
- Dellal, İ., Keskin, G., Dellal, G., 2002, **Gap Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzı, Proje Raporu 2002-2**. Yayın No: 83, Temmuz, Ankara.
- Ege, H, Karahocagil P., 2001, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-7**, Yayın No: 82, Aralık, Ankara.
- Dellal, G., Eliçin, A., Tekel, N., Dellal, İ., 2002, **Gap Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri, Proje Raporu 2002-1**. Yayın No: 82, Temmuz, Ankara.
- Ertürk, Y.E., Tan, S., **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2002, Durum ve Tahmin 2001-6**, Yayın No: 81, Kasım, Ankara.
- Ertürk, Y.E., Tan, S., **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002, Durum ve Tahmin 2001-5**, Yayın No: 80, Kasım, Ankara.
- Tan, S., Ertürk, Y.E., **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002, Durum ve Tahmin 2001-4**, Yayın No: 79, Kasım, Ankara.
- Özüdoğru, T., Tatlıdil, H., 2001, **"Bu Toprağın Sesi" Televizyon Programının Polatlı İlçesinde Çiftçi Davranışlarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Proje Raporu**. Yayın No: 78, Aralık, Ankara.
- Akyıl, N., Özüdoğru, T., 2001, **Yeni Gelişmeler Işığında Pamuk Sektörü, Iv. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 77, Aralık, Ankara.
- Karahocagil, P., 2001, **Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü: Literatür İncelemesi, Proje Raporu 2001-24**, Yayın No:76, Ekim, Ankara.
- Dellal, İ., 2001, **Buğday Durum ve Tahmin: 2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-3**, Yayın No: 74, Eylül, Ankara.
- Dölekoğlu, T., 2001, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-2**, Yayın No:73, Ağustos, Ankara.

- Tan, S., 2001, **Türkiye’de Sütçülük Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişimin Spatial Denge Modeli İle Analizi, Proje Raporu 2001-22**, Yayın No: 72, Ağustos, Ankara.
- Abay, C., Sayan, S., Miran, B., Bayaner, A., 2001, **Türkiye’deki Tarımsal Destek Harcamalarının Enflasyon Üzerine Etkilerinin Ekonometrik Analizi, Proje Raporu 2001-21**, Yayın No:71, Haziran, Ankara.
- Sarımeşeli, M., Tatlıdil, F., 2001, **Doğrudan Gelir Desteği ve Kayıt Sistemi Pilot Uygulaması ve Orman İçi Köyler Açısından Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2001-20**, Yayın No:70, Nisan, Ankara
- Saraçoğlu, B., Aydoğuş, O., Köse, N., İşgören, D., 2001, **Türkiye’de Su Ürünleri Sektörü: Üretim, Talep ve Pazarlama, Proje Raporu 2001- 19**, Yayın No:69, Nisan, Ankara.
- Çakmak, E., Kasnakoğlu, H.,2001, **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi, Proje Raporu 2001-18** , Yayın No:68, Nisan, Ankara.
- Demirci, S., 2001, **Şeker Fabrikalarının Performans Analizi ve Toplam Faktör verimliliklerinin Ölçümü: Dea ve Malmquist İndeks Yaklaşımı, Proje Raporu 2001-17**, Yayın No:67, Nisan, Ankara.
- Zaim, O., Bayaner, A., Kandemir, M.U., 2001, **Tarımda İller ve Bölgeler Düzeyinde Üretkenlik ve Etkinlik: Farklar ve Nedenler, Proje Raporu 2001-16**, Yayın No:66, Nisan, Ankara.
- TEAE Personeli **Türkiye’de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri, 2001, Proje Raporu 2001-14**, Yayın No:64, Nisan, Ankara.
- Koç, A., Tanrıvermiş, H., Budak, F., Gündoğmuş, E., İnan, H., Kubaş, A., Özkan, B., 2001, **Türkiye Tarımında Kimyasal İlaç Kullanımı: Etkinsizlik, Sorunlar ve Alternatif Düzenlemelerin Etkileri, Proje Raporu 2001-13**, Yayın No:63, Nisan, Ankara.
- Işıklı, E., Koç, A., Miran, B., Akyıl, N., Abay, C., Güler, S., Günden, C., 2001, **Türkiye’de Tütünde Arz Kontrolü ve Ekonomik Etkileri, Proje Raporu 2001-12**, Yayın No:62, Nisan, Ankara.
- Binici, T., Koç, A., Bayaner, A., 2001, **Üretici Risk Davranışları ve Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler: Adana Aşağı Seyhan Ovası Örneği (İngilizce), Çalışma Raporu 2001-1**, Yayın No:61, Nisan, Ankara.
- Akdemir, Ş., Binici, T., Şengül, H., Vd. 2001, **Bölge Bazlı Tarım Sigortasının Türkiye’de Seçilmiş Bölgeler İçin Potansiyel Sigorta Talebinin ve Talebinin Karşılabilirliğinin Belirlenmesi, Proje Raporu 2001-11**, Yayın No:60, Nisan, Ankara.
- Alpay, S., Yalçın, İ., Dölekoğlu, T., 2001, **Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi, Proje Raporu 2001-10**, Yayın No:59, Nisan, Ankara
- Özüdoğru, T., Akyıl, N.,2001, **Pamuk Durum ve Tahmin:2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-1**, Yayın No:58, Eylül, Ankara.
- Bayaner, A., Koç, A., Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Ören, N., Özkan, B., 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-9, Yayın No:57, Mart, Ankara
- Ediz, D., İntişah, A.Ş., Özlü, R., 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulaması (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 2001-8**, Yayın No:56, Mart, Ankara.
- Yavuz, F., Aksoy, Ş., Tan, S., Dağdemir, V., Keskin, A., 2001, **Türkiye’de Süt Pazarlama Sisteminin İyileştirilmesi İçin Kurumsal Yapılanma İhtiyacı Üzerine Bir Araştırma, Proje Raporu 2001-7**, Yayın No:55, Mart, Ankara.
- Koç, A., Uzunlu, V., Bayaner, A., 2001, **Türkiye Tarımsal Ürün Projeksiyonları 2000-2009, Proje Raporu 2001-6**, Yayın No:54, Şubat, Ankara.
- Koç, A., Bayaner, A., Tan, S., Ertürk, Y.E., Fuller, F., 2001, **Türkiye’de Destekleme Politikaları ve Programlarının Hayvancılık Sektörünün Gelişmesi Üzerine Etkisi (İngilizce), Proje Raporu 2001-5**, Yayın No:53, Ocak, Ankara.
- Ertürk, Y.E., 2001, **Ankara İli Kızılcahamam İlçesinde Köy-Tür’e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Proje Raporu 2001-4**, Yayın No:52, Ocak, Ankara.
- Akgüngör, S., Barbaros, F., Kumral, N., 2001, **Türkiye’de Meyve ve Sebze İşleme Sanayinin Avrupa Birliği Piyasasında Sürdürülebilir Rekabet Gücü Açısından Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2001-3**, Yayın No: 51, Ocak, Ankara.
- Özcan, Y.Z., 2001, **Türkiye’de Fındık, Çay, Şeker Pancarı ve Tütün Tarımında Hızlı Kırsal Değerlendirme (İngilizce), Proje Raporu 2001-2**, Yayın No: 50, Ocak, Ankara.
- Şengül, H., Koç, A., Akyıl, N., Bayaner, A., Fuller, F., 2001, **Türkiye’de Pamuk Pazarı: Gelecekteki Talebi Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi, (İngilizce), Proje Raporu 2001-1**, Yayın No: 49, Ocak, Ankara.
- Dellal, İ., Ege, H., 2000, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2000/2001, Durum ve Tahmin 2000-2**, Yayın No: 48, Aralık, Ankara.
- Akyıl, N., 2000, **Pamuk Endüstrisinde Pazar Merkezli Bilgi Akışı, Türkiye İu. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler Tartışmalar**, Yayın No: 47, Ekim, Ankara.

- Tan, S., Ertürk, Y.E., 2000, **Türkiye'de Hayvancılık Sektörü: Üretici, Sanayici ve Politika Yapıcılar Açısından Sektörün Değerlendirilmesi, Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 46, Temmuz, Ankara.
- Sarımeşeli, M., Aydoğuş, O., 2000, **Dünya Fındık Piyasasının Ekonomik Analizi ve Türkiye İçin Optimum Politikaların Saptanması, Proje Raporu 2000-6**, Yayın No: 45, Temmuz, Ankara.
- Ege, H., Dellal, İ., 2000, **Buğday Durum ve Tahmin: 2000/2001, Durum ve Tahmin 2000-1**, Yayın No: 44, Temmuz, Ankara.
- Dellal, İ., 2000, **Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması, Proje Raporu 2000-5**, Yayın No: 43, Haziran, Ankara.
- Tanrıvermiş, H., 2000, **Orta Sakarya Havzası'nda Domates Üretiminde Tarımsal İlaç Kullanımının Ekonomik Analizi**, Yayın No: 42, Mayıs, Ankara.
- Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Ceyhan, V., Fidan, H., Özüdoğru, H., 2000, **Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2000-3**, Yayın No:41, Mayıs, Ankara.
- Demirci, S., 2000, **Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi, Proje Raporu 2000-1**, Yayın No: 40, Mayıs, Ankara.
- Saraçoğlu, B., Köse, N., 2000, **Bazı Gıda Sanayilerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Makarna, Bisküvi ve Un Sanayi, Proje Raporu 2000-2**, Yayın No: 39, Mayıs, Ankara.
- Tan, S., Şener, B., Aytüre, S., 1999, **Feoga ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Çalışma Raporu 1999-3**, Yayın No: 38, Aralık, Ankara.
- Kırıl, T., Kasnakoğlu, H., 1999, **Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve veri Tabanı Rehberi, Proje Raporu 1999-13**, Yayın No: 37, Aralık, Ankara.
- Demirci, S., 1999, **Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah ve Dağılım Etkilerinin İncelenmesi, Proje Raporu 1999-12**, Yayın No: 36, Aralık, Ankara.
- Brooks, J., Tanyeri, A., 1999, **Tarımsal Politika Reformu: Sosyal Hesap Matriksi Yaklaşımı (İngilizce), Proje Raporu 1999-11**, Yayın No: 35, Aralık, Ankara.
- Çakmak, E.H., Akder, H., 1999, **Dünya Ticaret Örgütü-Tarım Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler, Proje Raporu 1999-10**, Yayın No:34, Aralık, Ankara.
- Akyıl, N., 1999, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1999/2000, Durum ve Tahmin 1999-8**, Yayın No: 33, Aralık, Ankara.
- Özçelik, A., Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Furtan, A.,1999, **Türkiye'de Sulama İşletmeciliğinin Geliştirilmesi Yönünden Şebekelerin Birlik ve Kooperatiflere Devri İle Su Fiyatlandırma Yöntemlerinin İyileştirilmesi Olanakları, Proje Raporu 1999-9**, Yayın No: 32, Kasım, Ankara.
- Koç, A., Beghin, J., Fuller, F., Aksoy, Ş., Dölekoğlu, T., Şener, A., 1999, **Türkiye'de Yağlı Tohumlar Pazarı: Uluslararası Fiyatlar ve Alternatif Politikaların Arz, Talep ve İkame Ürünler Üzerine Etkileri (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-8**, Yayın No: 31, Eylül, Ankara.
- Bayaner, A., Bozkurt, H., 1999, **Türk Tarımında Bilim ve Araştırma Politikaları (İngilizce)**, Yayın No: 30, Ekim, Ankara.
- Ege, H., 1999, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1999/2000, Durum ve Tahmin 1999-7**, Yayın No: 29, Eylül, Ankara.
- Ertürk, Y.E., Tan, S., 1999, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999, Durum ve Tahmin 1999-6**, Yayın No: 28, Ağustos, Ankara.
- Akyıl, N., Bayaner, A., 1999, **Pamukta Tarım ve Sanayi Entegrasyonu, Türkiye II. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 27, Ağustos, Ankara.
- Tan, S., Ertürk, Y.E., 1999, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999, Durum ve Tahmin 1999-5**, Yayın No: 26, Ağustos, Ankara.
- Şener, A., Koç, A.,1999, **Türkiye'de Kimyasal Gübre Talebi, Çalışma Raporu 1999-2**, Yayın No: 25, Ağustos, Ankara.
- Aydoğuş, O., Ege, H., Köse, N., 1999, **Buğday Durum ve Tahmin: 1999/2000, Durum ve Tahmin 1999-4**, Yayın No: 24, Haziran, Ankara.
- Bayaner, A., 1999, **Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi, Proje Raporu 1999-7** Yayın No: 23, Haziran, Ankara.
- Çakmak, E., Kasnakoğlu, H., Akder, H., 1999, **Türk Tarımında Destekleme Alımları ve Pazar Girişi Etkileri: Tarımsal Sektör Modeli Analizi, (İngilizce), Proje Raporu 1999-6** Yayın No: 22, Mayıs, Ankara.
- Furtan, W.H., Güzel, A., Karagiannis, G., Bayaner, A., 1999, **Türkiye'de Tarımsal Araştırmaların Getirisi ve Tarımsal verimlilik (İngilizce), Proje Raporu 1999-5**, Yayın No: 21, Mayıs, Ankara.
- Bayaner, A., Uzunlu, V., 1999, **Türk Baklagil Pazarlama Politikalarının Dünya Ticaretine Etkileri, Çalışma Raporu 1999-1**, Yayın No: 20, Nisan, Ankara.

- Ege, H., Ertürk, Y.E, 1999, **Yemlik Tahıllar Tahmin: 1998/99, Tahmin 1999-3**, Yayın No: 19, Mart, Ankara.
- Aksoy, Ş., Şener, A., 1999, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 1997/98, Durum ve Tahmin 1999-2**, Yayın No: 18, Mart, Ankara.
- Yurdakul, O., V.D., 1999, **Türkiye’de Hayvansal Ürünler Arzı ve Yem Talebi: Mevcut Durumun Değerlendirilmesi ve Alternatif Politika Senaryoları (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-4**, Yayın No: 17, Mart, Ankara.
- Akyıl, N., 1999, **Pamuk Tahmin: 1998/99, Tahmin 1999-1**, Yayın No: 16, Mart, Ankara.
- Akgüngör, S., Miran,B., Abay, C.F., Olhan, E., Nergis, N.K., 1999, **İstanbul, Ankara, ve İzmir İllerinde Tüketicilerin Çevre Dostu Ürünler Yönelik Potansiyel Talebinin Tahminlenmesi, Proje Raporu 1999-3**, Yayın No: 15, Şubat, Ankara.
- Özçelik, A., Turan, A., Tanrıvermiş, H., 1999, **Türkiye’de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı İle Üretici Geliri Üzerine Etkileri, Proje Raporu 1999-2**, Yayın No: 14, Şubat, Ankara.
- Schmitz, A., Çakmak, E., Schmitz T. And R. Gray, 1999, **Türk Tarımında Devlet Eliyle Ticaret (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-1**, Yayın No: 13 Şubat, Ankara.
- Bayaner, A., Nevruz, G., Akyıl, N., 1998, **I. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 12, Ekim, Ankara.
- Aydoğuş, O., Nevruz, G., 1998, **I. Türkiye Buğday Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 11, Temmuz, Ankara.
- Yıldırım, T., Furtan, W.H., Güzel, A., 1998, **Türkiye Buğday Politikasının Teorik ve Uygulamalı Analizi, Çalışma Raporu 1998-4**, Mayıs, Ankara.
- Çakmak, E.H., Kasnakoğlu,H., Yıldırım, T.,1998, **Fark Ödeme Sisteminin Ekonomik Analizi, Çalışma Raporu 1998-3**, Nisan, Ankara.
- Bayaner, A., 1998, **Türkiye Makarnalık Buğday Sektörü ve Uluslararası Pazardaki Rekabet Gücü, Çalışma Raporu 1998-2**, Yayın No: 8, Nisan, Ankara.
- Fisunoğlu, M., Pınar M., Aydoğuş, O., 1998, **Türkiye'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Rusya Federasyonu İle Tarımsal Ticaret Olanakları, Çalışma Raporu 1998-1**, Mart, Ankara.
- Aydoğuş, O., Ege, H., Ertürk, Y.E., 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99, Tahmin 1998-5**, Aralık, Ankara.
- Akyıl, N., Ertürk, Y.E., 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1998/99, Durum ve Tahmin 1998-4**, Eylül, Ankara.
- Ege, H., Ertürk, Y.E., 1998, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1998/99, Durum ve Tahmin 1998-3**, Temmuz , Ankara.
- Aydoğuş, O., Ege, H., Ertürk, Y.E., 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99, Tahmin 1998-2**, Temmuz, Ankara.
- Pınar, M., Akyıl, N., Er S., Ertürk, Y.E., 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1997/98, Durum ve Tahmin 1998-1**, Ocak , Ankara.
- Aydoğuş, O., Ege, H., Ertürk Y.E, Zöğ, N.P., 1997, **Buğday Durum ve Tahmin: 1997/98, Durum ve Tahmin 1997-1**, Aralık ,